

Ontkerkelijking in Gelderland

Het is 2005. De rooms katholieke parochie de Wijngaard in Arnhem Noord en Velp sluit vier van de tien kerken. De tijd dat het de gewoonste zaak van de wereld was dat gelovigen in hun eigen buurt met familie en bekenden naar de kerk gingen lijkt definitief voorbij. Voor veel mensen is dat een verdrietige kwestie. Meestal zijn ze al hun hele leven betrokken bij juist die ene kerk. Ze zijn er gedoopt, getrouwd en hebben er afscheid genomen van dierbaren op begrafenissen. Desondanks heeft het bestuur van de Wijngaard het besluit om de vier kerken te sluiten genomen. En ondertussen heeft Aartsbisschop Simonis zijn fiat aan het plan gegeven. Arnhem is niet uniek waar het gaat om het sluiten van kerken. In heel Gelderland en heel Nederland heeft de ontkerkelijking toegeslagen. Slechts een kleine groep geïsoleerde gemeenschappen, meestal van orthodox protestantse signatuur, weet zich nog te handhaven maar het tij lijkt niet meer te keren. Na eeuwen van vroom geloven hebben de kerken in de 21ste eeuw op de meeste plaatsen afgedaan. Dit proces dat al zo'n vijftig jaren in gang is noemen we ook wel secularisatie of verwereldlijking van de samenleving. Het woord secularisatie is in de loop der tijd van betekenis veranderd. Oorspronkelijk was het van toepassing op monniken die het klooster (als gebouw) verlieten om in de wereld te gaan leven, nog steeds echter onder geestelijk gezag. In latere tijd (de 17de eeuw) werd met secularisatie het proces om kerkelijke eigendommen in handen van de staat te brengen bedoeld. Met secularisatie of ontkerkelijking wordt tegenwoordig een proces aangeduid waarin de kerk als instituut invloed verliest in de maatschappij, en religie als levenshouding voor de personen in de maatschappij aan belang verliest. Welke ontwikkelingen zijn het geweest die maakten dat Nederland massaal van zijn geloof afviel? De allereerste aanzetten kunnen we al vinden in de tijd van de Verlichting, in de 17de en 18de eeuw. Deze filosofische beweging die haar hoogtepunt bereikte tijdens de Franse revolutie van 1789 stelde dat de menselijke rede de doorslag gaf in het beantwoorden van alle levensvragen. Ze verkoos dus een geloof in de wetenschap boven het geloof in iets hogers. Dit wordt gezien als het begin van wat wij noemen de moderne tijd. In de Middeleeuwen beriepen de machthebbers zich op een sacrale orde. De vorst regeerde in naam van God. Het moderne denken maakte daar een einde aan.

In de loop van de 19de eeuw wordt religie steeds minder vanzelfsprekend, gelovigen gaan kritische vragen stellen. Als reactie organiseren de kerken zich in op allerlei nieuwe maatschappelijke terreinen. Ze stichtten scholen, ziekenhuizen, politieke partijen, kranten, vakbonden, sportclubs en jeugdverenigingen. Iedere stroming had zijn eigen instituten en daarmee was het typisch Nederlandse systeem van Verzuiling geboren. Hiermee was het proces van verwereldlijking cosmetisch onzichtbaar geworden. Cosmetisch, want steeds meer leden van protestantse en katholieke waren eerder uit gewoonte en veiligheid lid van hun zuil dan uit religieuze bevoegenheid. Het duurde nog tot de jaren zestig voordat het systeem van verzuiling werkelijk omviel. Enkele belangrijke nieuwigheden die het proces versnelden waren: de opkomst van de massamedia, m.n. de televisie. Hierdoor namen grote groepen mensen kennis van allerlei verschillende denkbeelden en meningen. Hun wereld werd groter. De staat begon allerlei taken van de kerkelijke instellingen over te nemen. Openbare scholen bestonden al en daar kwamen nu ziekenhuizen, bejaardentehuizen, uitkeringsinstanties, enz. bij. Dat maakte dat mensen niet langer afhankelijk waren van de katholieke armenzorg of de protestantse bejaardenzorg. de zogenaamde babyboom generatie, de kinderen van de enorme geboortegolf van vlak na de oorlog begonnen hun plaats op te eisen. Vanwege de grotere welvaart kreeg deze generatie kansen op opleidingen en banen waarvan hun ouders niet durfden te dromen. Deze groep maakte zijn eigen regels en wilde een nieuwe samenleving. De kerk werd gezien als een achterhaald instituut.

Natuurlijk kwamen er ook reacties op het verdwijnende geloof. Vanuit de protestants-christelijke hoek werd de evangelische beweging populair die met nieuw elan en enthousiasme gelovigen uit allerlei kerken aan zich wist te binden. Maar deze en andere bewegingen zijn niet sterk genoeg om de algemene tendens van ontkerkelijking te keren. Ook de groep jongeren die belangstelling heeft voor een geestelijke taak slinkt zienderogen. Op het seminarie in Kerkrade zijn er verschillende jaargangen geweest waarin nog geen vijf nieuwe eerstejaars zich aanmeldden. Zodoende ziet de kerk zich gedwongen gebouwen te sluit en parochies en gemeentes op te heffen. Ook in Arnhem waar, in de eerste helft van 2005 maar liefst vier katholieke kerken de deuren definitief sluiten. Bij verkoop bedingt de kerkelijke organisatie wel dat het gebouw niet zomaar voor elk doel gebruikt mag worden. Gebruik door een andere christelijke stroming, een culturele bestemming als museum of expositieruimte of bewoning is toegestaan. Een autoshowroom, een moskee of een bordeel is niet bespreekbaar.